

رابطه بین التزام دینی و هوش هیجانی با سازگاری عاطفی اجتماعی دانش آموزان دختر سال دوم دبیرستانی

ژانست صلیبی *

فرشته هاشمی **

چکیده

هدف از این پژوهش " بررسی رابطه بین التزام دینی و هوش هیجانی با سازگاری عاطفی اجتماعی دانش آموزان دختر سال دوم دبیرستان مدارس غیر انتفاعی در شهر تهران بود. جامعه آماری در این تحقیق کلیه دانش آموزان دختر دوم دبیرستان های غیرانتفاعی در شهر تهران می باشد که جمعا ۱۰۸۸ نفر می باشد که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ۱۶۶ به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید. برای جمع آوری داده ها از پرسشنامه سازگاری عاطفی اجتماعی سینگهاو سینگ (1998)، پرسش نامه هوش هیجانی شوت (۱۹۹۹)، پرسشنامه سنجش نگرش های مذهبی مسلمانان سراج زاده (۱۳۷۷) بر اساس مدل گلاک و ستارک (۱۹۶۵) بامبانی اسلام بویژه اسلام شیعی تطبیق داده و متناسب شده است، تکمیل و نمره گذاری گردید. برای نتیجه گیری و شناخت روابط بین متغیرهای مورد مطالعه علاوه بر شاخصهای توصیفی؛ از آزمون های رگرسیون و تحلیل واریانس دو طرفه و هم چنین از آزمون تعیبی شفه استفاده گردید. نتایج پژوهش می دهد که بین التزام دینی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم دبیرستان های غیرانتفاعی رابطه معنادار ($I=0/436$) وجود دارد و همچنین بین هوش هیجانی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دانش آموزان رابطه معنادار ($I=0/259$) وجود دارد و بین التزام دینی، در تعامل با هوش هیجانی و سازگاری عاطفی اجتماعی دختران دانش آموز رابطه معنادار $F(4,166)=0/23$ وجود دارد.

واژه های کلیدی: التزام دینی، هوش هیجانی، سازگاری اجتماعی

* عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

** کارشناسی ارشد روان شناسی تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

مقدمه

نوجوانی^۱ مرحله انتقالی بین کودکی و بزرگسالی است. به تدریج که نوجوانان بالغ می شوند همانندی کمتری با کودک و شباهت بیشتری با بزرگسال در آنها مشاهده می شود (بیابانگرد، ۱۳۷۹: ۱۶). نوجوانی، دوره دگرگونیهای فیزیولوژیک و روانی است (ماسن^۲، ۱۳۷۴). یکی از مهمترین این دگرگونیها بلوغ^۳ است که ضمن آن بتدریج مشخصه های جسمی بزرگسالی و خصوصیات شخصیتی آن در فرد شروع به شکل گیری می کند (حسینی نسب، ۱۳۷۶، ص ۴۱) رشد خود نیز یکی از مباحث مهم مطرح شده در این مرحله است که حاوی موضوعات مهمی همچون رشد مفهوم خود، عزت نفس^۴ یا ارزش نهادن به شایستگی های خود، رشدشناخت دیگران و رشد هویت است (سانتراک^۵، ۲۰۰۸). در این مقطع از زندگی نوجوان درصدد دریافت مفهومی از خود، جهت گیری شغلی و جهان بینی است (برک^۶، ۱۳۸۹). کمبود سازگاری عاطفی و اجتماعی افراد در جامعه زمینه ساز بروز تنش ها و تعارضات اجتماعی در کارکردهای جامعه است. بدین لحاظ اولویت بررسی های حیطه روانشناسی تربیتی را در حیطه بهداشت روانی دانش آموزان، همواره پدیده سازگاری اجتماعی عاطفی آنان و مؤلفه های تشکیل دهنده آن نظیر هوش هیجانی^۷، کمال طلبی والدین و دانش آموزان آنها، نگرش های دینی و غیره بخود اختصاص داده است. از آنجا که ملاک های سنجش انطباق پذیری عاطفی و اجتماعی دانش آموزان بنا بر نظام ارزش ها و باورهای فرهنگی جوامع از یکدیگر متفاوت است از یک سو و تأکید بر آرمانگرایی های جامعه اسلامی در این حیطه و نظر به کمبود پژوهش های در باب رابطه بین هوش هیجانی افراد و سازگاری اجتماعی و عاطفی آنها و تأثیر باورها و نگرش های دینی در این رابطه به ویژه در میان دانش آموزان، محقق درصد برآمد به منظور یافتن پاسخ به ابهامات موجود در این زمینه به انجام تحقیق فعلی مبادرت کند. در نوجوانی فرد با هویت یابی روبرو است. شکل گیری هویت^۸ در نوجوان یک بحران است. (حق پناه، ۱۳۸۱: ۸-۹) طبق دیدگاه جیمز مارسیا^۹ در پیوستار هویت یابی اریکسون^{۱۰} چهار وضعیت هویتی وجود دارد (دستیابی به هویت^{۱۱}، هویت یابی ناقص^{۱۲}، تعلیق هویت^{۱۳}، پراکندگی هویت^{۱۴}) که می توان آنها را بر حسب وجود مساله ای در زمینه هویت از نظر تشخیص و توانایی در حل آن مساله، از یکدیگر متمایز کرد (شرفی، ۱۳۸۱: ۴۲) این هویت یافتگی در ابعاد گوناگون فردی، خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی، ملی، دینی و مانند آن بروز می کند. ارتباط آدمی با دین و نسبتی که با آن پیدا می کند در مقوله «هویت دینی» بیان می شود. هویت دینی این قدرت را به فرد می دهد که با اعتقاد قلبی به آموزه هایی دین عمل کند که این اعتقاد، پی آمدهایی همچون پاسخ دادن به پرسش های به بنیادین، جهت بخشیدن به زندگی، داشتن رویکرد مثبت به آینده، دست یابی بر وحدت اعتقادی، برخورداری از مقبولیت اجتماعی و معنا بخشیدن به جهان را خواهد داشت (بخشنده بالی، ۱۳۸۵: ۱۶). دین یکی از ابعاد مهم فرهنگی است. روانشناسان معروفی نظیر آلپورت، یونگ به نقش

^۱ -Adolescence

^۲ -asen

^۳ -Maturity

^۴ -Self esteem

^۵ -Santrak

^۶ -Berk

^۷ -Emotional intelligent

^۸ -identity

^۹ Marsia

^{۱۰} -Erikson

^{۱۱} -Identity achievement

^{۱۲} -Identity foreclosure

^{۱۳} -Moratorium

^{۱۴} -Identity diffusion

و تاثیر مثبت دین بر زندگی افراد پرداخته اند و آن را مهم میدانند (رجایی و همکاران، ۱۳۹۰). دین به شکل خاصی در هر فرهنگ شناخته شده ای وجود دارد (ولف،^{۱۵} ۱۹۹۷). مطالعات نشان داده اند که پایبندی به مذهب با سلامت روانی و سازگاری اجتماعی فرد ارتباط دارد (قدرتی میر کوهی و خرمایی، ۱۳۹۰: ۱۱۶، تاکی^{۱۶}، ۲۰۰۳، ماسلکو و بزانسکی^{۱۷}، ۲۰۰۶). امروزه سازگاری موفقیت آمیز نوجوان در عصر اطلاعات و انفجار علم و فناوری مستلزم آن است که برای حل مسائل و تصمیم گیری مناسب از تواناییها و مهارتهای شناختی و هیجانی کافی بهره مند باشد تا از طریق سیالی اندیشه و مهارتهای کارآمد بتواند خود را با شرایط پیوسته در حال دگرگونی زمان به نحو مناسب سازگار نماید (صفوی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۵۶). سازگاری مفهومی جهانی می باشد زیرا سازگاری افراد موجب بروز نابهنجاریها در جوامع بشری در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می گردد (عباداتی، ۱۳۸۷: ۳۳). یکی از ابعاد سازگاری، سازگاری اجتماعی^{۱۸} می باشد (الهام نظری، ۱۳۹۰: ۵۷). در خصوص سازگاری اجتماعی، تعاریف و ویژگیهای متفاوتی ارائه گردیده است؛ که بطور کلی می توان این نظرات را از دو دیدگاه مطرح نمود: الف- رویکرد خود محوری^{۱۹} ب- رویکرد جامعه محوری^{۲۰}

در رویکرد خود محوری، احساسات درونی (خوشحالی، خوب بودن) هماهنگی و رهایی از درد و تعارض های درونی به عنوان معیارهای سازگاری به شمار می آیند و فردی که احساس عدم خوشحالی می کند کمتر سازگاری دارد. در همین رابطه، راجرز^{۲۱} عقیده دارد که سازگاری یعنی آن که بتوانیم احساسات خود را نه آن گونه که دیگران بر ما تحمیل کرده اند خود تجربه کرده و به دقت با یکدیگر پیوند داده و با آنها آگاهانه برخورد کنیم (راجرز^{۲۲}، ۱۹۵۹). در رویکرد جامعه محور، روانشناسان معیار سازگاری را سازش با معیارهای جامعه می دانند و نکته مورد تأکید، مشارکت اجتماعی و رفتار فرد در جامعه می باشد. زمانی فرد را سازگار می نامیم که پاسخهایی که او را به تعامل با محیط خویش قادر می کند، آموخته باشد و به طریق قابل قبول اعضای جامعه خود رفتار کند تا نیازهای وی ارضاء شوند. فرد در یک موقعیت اجتماعی خاص می تواند به شیوه های متعددی با آن سازگار شود (عباداتی، ۱۳۸۷). آلپورت^{۲۳} سازگاری اجتماعی را داشتن ارتباطات گرم و صمیمانه با دیگران، تعریف می کند (فراهانی، ۱۳۷۸). سرخابی سازگاری اجتماعی را ساز و کارهایی می داند که توسط آنها فرد توانایی تعلق به یک گروه را پیدا می کند (یمینی سرخابی، ۱۳۷۱: ۲۷). سالیوان^{۲۴} سازگاری را با توانایی دوست داشتن دیگران ارتباط می دهد و آن را با پذیرش مسئولیتهای اجتماعی در ارتباط می داند. (هاشمیان، ۱۳۷۲: ۱۴۲). نتایج مطالعات قدرتی میر کوهی و خرمایی (۱۳۹۰) نشان داد که بین مولفه های التزام دینی^{۲۵} و باور دینی و عواطف دینی با مولفه های سلامت عمومی (شکایت جسمانی، اضطراب، افسردگی و ناسازگاری اجتماعی رابطه منفی و معنادار وجود دارد و مولفه های التزام دینی و باور دینی و عواطف دینی به ترتیب تعیین کننده سلامت عمومی هستند. ارتباط بین مولفه های دینداری با مولفه های سلامت عمومی نشانگر تاثیر دینداری بر جنبه های مختلف سلامت عمومی نوجوانان دارد و دینداری می تواند یک عامل مهم شکل گیری سلامت عمومی باشد. باورها و آیین های مذهبی بر رضایت از زندگی

^{۱۵} -Wulff

^{۱۶} -Takyi

^{۱۷} -Maselko, J., & Kubzansky

^{۱۸} -Social consistency

^{۱۹} -Self-centered Approach

^{۲۰} -Social-centered Approach

^{۲۱} -Rojerz

^{۲۲} -Rajers

^{۲۳} -Allport

^{۲۴} -Sullivan

^{۲۵} -Religion obligation

سلامتی روان شناختی تأثیرات مثبتی دارد. کزدی،^{۲۶} مارتوس^{۲۷}، بولاند^{۲۸}، هورواس^{۲۹} (۲۰۱۰) در مطالعه ای بر روی ۳۰ نفر دانش آموز و دانشجوی ۱۵ تا ۲۵ ساله مجارستانی به بررسی رابطه داشتن شک به مذهب با سلامت روان پرداختند، نتایج پژوهش نشان داد که داشتن شک مذهبی همبستگی مثبت با اضطراب و افسردگی دارد، در حالی که داشتن اعتقاد مذهبی رابطه منفی با اضطراب و افسردگی نشان می دهد. وینک^{۳۰}، سیسییالا^{۳۱}، دیلون^{۳۲} و تراسی^{۳۳} (۲۰۰۷) در پژوهش مطرح کردند که در اواخر نوجوانی مذهبی بودن رابطه مثبت با وظیفه شناسی و سازگاری دارد و جستجوی معنویت با باز بودن برای تجربه رابطه مثبت داشت و مذهبی بودن در نوجوانی با خوشایندی در طول زندگی قابل پیش بینی است. گود و ویلافبای^{۳۴} (۲۰۰۶) پژوهشی با عنوان "تعامل مذهب و معنویت بر روی سازگاری روان شناختی نوجوانان" انجام دادند. نتایج نشان داد که مذهبی بودن نوجوانان با سازگاری آنان رابطه مثبت معنی داری بدون توجه بر میزان معنویت آن ها دارد و نوجوانی که اعمال مذهبی انجام می دهد سطوح کمتری از رفتارهای پر خطر را نشان می دهد. وینک و همکاران^{۳۵} (۲۰۰۷) در پژوهش خود دریافتند که در اواخر نوجوانی مذهبی بودن رابطه مثبت با سازگاری دارد. نانی^{۳۶}، میکر^{۳۷}، مک نیلی و بلوم^{۳۸} (۲۰۰۶) در بررسی خود دریافتند که مذهبی بودن نقش محافظتی بر سلامت نوجوانان دارد. خدا پناهی و خاکسار بلداجی (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان جهت گیری مذهبی و سازگاری روان شناختی دریافتند که بین جهت گیری مذهبی و سازگاری روان شناختی رابطه معناداری وجود دارد. آزاد نیا و همکاران (۱۳۹۰) در بررسی خود با عنوان رابطه عمل به باورهای دینی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در پسران نوجوان شهرستان تفت، دریافتند رابطه مثبت و معنی داری بین سازگاری اجتماعی و عمل به باورهای دینی وجود دارد. آهنگرانزایی (۱۳۹۰) در بررسی خود با عنوان تأثیر جهت گیری مذهبی بر سلامت روان و سبکهای هویت نوجوانان شهرستان شبستر به نتایج همسو با تحقیقات قبلی رسیدند. کوئینگ^{۳۹} (۲۰۰۷) در تحقیقی نشان داده است که سلامت روانی و جسمی انسان با زندگی معنوی نوجوان رابطه مثبت دارد. افرادی که اعتقادات مذهبی قوی تری دارند، سازگاری بهتری با موقعیت های استرس دارند. هنگام بیماری سریع تر از افراد غیر مذهبی بهبود پیدا می کنند، میزان پایین تری از هیجانات منفی و افسردگی را تجربه می کنند، اضطراب کمتری دارند و از حمایت اجتماعی بالاتری برخوردارند. بارون^{۴۰} (۲۰۰۶) در بررسی که روی ۹۴۱ نفر از دانش آموزان (۴۰۸ پسر و ۵۳۳ دختر) دبیرستانی نواحی مختلف شهر کویت انجام داده بود نشان داد که میان دینداری و اضطراب رابطه منفی و بین دینداری سلامت روانی - جسمانی و شادکامی رابطه مثبت وجود دارد. تیکس و فریز^{۴۱} (۲۰۰۵) در تحقیقات جدید خود نشان می دهند که اعتقادات و باورهای مذهبی رابطه منفی و معناداری با اضطراب و افسردگی آزمودنی ها دارد، همچنین طی مطالعات و پژوهش هایی نشان داده شد؛ از آنجایی که مقابله های مذهبی منبع حمایت عاطفی - اجتماعی و امید هستند، افرادی که این مقابله ها در زندگی روزانه خود

^{۲۶} -Kézdy
^{۲۷} -Martos
^{۲۸} -Boland
^{۲۹} -Horváth
^{۳۰} -Wink
^{۳۱} -Ciciolla
^{۳۲} -Dillon
^{۳۳} -Tracy
^{۳۴} -Good, M., & Willoughby
^{۳۵} -Wink et al
^{۳۶} -Nani
^{۳۷} -Mykr
^{۳۸} -Mac nili and Bloom
^{۳۹} -Koenig, H.G
^{۴۰} -Baroun, K.A
^{۴۱} -Tix, A.P. Frazier, P.A

استفاده می کنند، کمتر از دیگران دچار افسردگی و اضطراب می شوند (امی و پارک، ۲۰۰۶). بال^{۴۲}، آرمیستید^{۴۳}، آستین^{۴۴} (۲۰۰۴) به مطالعه ای در بین دختران آمریکایی آفریقایی تبار که بیشتر در معرض ناسازگاری و مشکلات سلامتی قرار داشتند، پرداختند. نتایج تحقیقاتشان نشان داد که داشتن فعالیتهای مذهبی با بالا بودن عزت نفس، کاهش فشارهای روانی و در مجموع سلامت روان بالاتر در میان دختران آفریقایی تبار رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. فرانسیس^{۴۵}، رابینز^{۴۶}، لوین^{۴۷} و ویلر^{۴۸} (۲۰۰۴) در پژوهشی بر روی ۲۴۶ دانش آموز دبیرستانی به بررسی نقش نگرش مثبت به مسیحیت (از طریق میزان حضور در کلیسا، دعا و خواندن انجیل بر روی سلامت عمومی پرداختند. تحلیل داده ها نشان داد که ارتباط مثبت و قوی بین نگرش مثبت به مسیحیت با میزان سلامت عمومی بالاتر وجود دارد. کاپزانسکی^{۴۹} (۲۰۰۸)، پژوهشی در زمینه "رابطه بین سلامت روانی و باورهای دینی" انجام داده اند که نتیجه آن نشان داده است که باورهای دینی با تجلی در کردار و سبک زندگی می تواند زمینه ارتقاء سلامت روانی فرد را فراهم آورد و موجب سازگاری بیشتر می گردد. هاکنی و ساندرز^{۵۰} (۲۰۰۳) در بررسی رابطه مذهب با سلامت روان دریافتند که افراد مذهبی نمره های بالاتری در آزمون های سلامت روانی و جسمانی و نمره های پایین تری در آزمون های مربوط به اختلالات روانی کسب می کنند. جوامع امروز شاهد بسیاری از مشکلات و مسایل شهروندان در انجام وظایف و مسئولیت های اجتماعی خود به شیوه ای سازگار با اهداف گروهی و پای بندی به تعهدات اخلاقی است به نحوی که اخلاق محوری جوامع امروز از مباحث مورد تأکید در تحلیل های روانشناختی اجتماعی و در حیطه پرورش دانش آموزان مورد نظر روانشناسان تربیتی در تحلیل سوء کردارهای آنان وانطباق پذیری آنان با محیط اجتماعی است. عدم سازگاری عاطفی و اجتماعی افراد در جامعه زمینه ساز بروز تنش ها و تعارضات اجتماعی در کارکردهای جامعه است. در مطالعات اینگربرلی و اسجوبری^{۵۱} (۲۰۰۶) هوش هیجانی به عنوان یک توانایی کلی جهت سازگاری عاطفی و اجتماعی مطرح شده است، اما از طرف دیگر یکی از جنبه های درون فردی در امر سلامت روانی، باورهای دینی است که با تجلی در کردار و سبک زندگی می تواند زمینه ارتقاء سلامت روانی فرد و سازگاری اجتماعی گردد، هوش هیجانی برای اولین بار توسط پاین^{۵۲} در سال ۱۹۸۵ در رساله دکترا استفاده شده است و سالوی و مایر^{۵۳} در سال ۱۹۹۰ معنای آن را توسعه دادند (جعفر خانی، ۱۳۸۸: ۲۴). نگاهی به تعاریف متعدد هوش هیجانی دو خط نظری کلی را در این زمینه نشان می دهد. یکی دیدگاه اولیه از هوش هیجانی که آن را به عنوان نوعی از هوش تعریف می کند که هیجان و عاطفه را نیز دربر می گیرد. دوم دیدگاه مختلط است که هوش هیجانی را با سایر توانایی ها و ویژگیهای شخصیتی نظیر انگیزش ترکیب می کند. دیدگاه توانایی (پردازش اطلاعات) مربوط به سالوی و مایر به عنوان شکلی از هوش اجتماعی مطرح شد. الگوی اولیه آنها از هوش هیجانی سه حیطه از توانایی ها را شامل می شد، که عبارتند از ارزیابی و ابراز هیجان، تنظیم هیجان در خود و دیگران و بهره برداری از هیجان می باشد. مایر، سالوی و کارسیو^{۵۴} (۱۹۹۷) الگو توانایی را از الگو

^{۴۲} -Ball

^{۴۳} -Armistead

^{۴۴} -Austin

^{۴۵} -Francis

^{۴۶} -Robbins

^{۴۷} -Lewis

^{۴۸} -Wheeler

^{۴۹} -Maselko, J., & Kubzansky

^{۵۰} -Hackney, C.H. Sanders

^{۵۱} -Engelbery and sjobery

^{۵۲} -wayne payen

^{۵۳} -Salovey, P. & mayer

^{۵۴} -Caruso

مختلط هوش هیجانی متمایز کردند. الگو مختلط شامل طیف وسیعی از متغیرهای شخصیتی است که مخالف با دیدگاه توانایی مایر و سالوی می‌باشد که کاملاً شناختی است. یک وجه کاملاً متفاوت این دو الگو تفاوت میان مفهوم صفت و پردازش اطلاعات هیجانی در تعامل سازگاران بادیگران است و همچنین به جنبه‌های ذاتی رهبری و روابط میان فردی منظم، موزون و سازگاران هوش هیجانی ارتباط دارد. مفهوم صفت هوش هیجانی با شاخص‌های بین موقعیتی^{۵۵} رفتار نظیر همدلی، جرات و خوش بینی ارتباط دارد، در حالی که مفهوم پردازش اطلاعات مربوط به توانایی‌هایی نظیر توانایی تشخیص، ابراز و برجسب زدن هیجان می‌باشد. (بار - اون،^{۵۶} ۱۹۹۷). یکی از نظریه پردازان الگوی فوق، گلن^{۵۷} (۱۹۹۵) می‌باشد که مفهوم هوش هیجانی را در ۵ حوزه قرار داد: ۱- آگاهی از هیجانات خود (خودآگاهی) ۲- کنترل هیجانات ۳- خود انگیزگی^{۵۸} ۴- تشخیص هیجانات در دیگران ۵- کنترل روابط. یکی دیگر از نظریه پردازان الگو مختلط هوش هیجانی بار - اون (۱۹۹۷) است که مدلی از توانش‌های هیجانی را ارائه داده است. این الگو پنج حیطه از توانایی‌ها یا مهارت‌ها را در بر می‌گیرد. ۱- مهارت‌های درون فردی ۲- مهارت‌های میان فردی ۳- سازگاری ۴- کنترل استرس خود و دیگران و خوش بینی ۵- خلق عمومی (خداوندی راهدانه، ۱۳۸۳: ۳۳-۳۴). اکسترمی^{۵۹}، داران^{۶۰} و ری^{۶۱} (۲۰۰۷) در پژوهش خود با عنوان ادراک هوش هیجانی و تحلیل نقش خوش بینی و بد بینی در درک قضاوت اجتماعی نشان دادند که نوجوانانی که در رابطه با شناخت هیجانات خود دچار مشکل هستند و توانایی لازم را برای تنظیم هیجاناتشان نشان ندادند، در شرایط استرس‌زا با شدت بالاتری درک می‌نمایند و از سازگاری روان شناختی کمتری برخوردارند. نتایج تحقیقات پستین و بارنز^{۶۲} (۲۰۰۵) نشان داده است، هوش هیجانی بالا در نوجوانان با ارتباط بهتر با هم سالان، ثبات عاطفی، شبکه‌های اجتماعی قوی‌تر، رابطه مستقیم دارند. سالوی و مایر (۱۹۹۰) در یافتند که هوش هیجانی از عوامل تعیین کننده در بسیاری از واکنش‌های انسان نسبت به محیط اجتماعی می‌باشد. نتایج محمدیان و شرفی راد (۱۳۹۰) پژوهش نشان داد که بین عوامل هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان گروه سنی ۱۰-۱۲ سال و گروه سنی ۱۵-۱۳ سال رابطه معناداری وجود دارد، اما این رابطه در گروه سنی ۱۸-۱۲ سال معنادار نبود. صفوی، لطفی، (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای که بر روی دانش آموزان دختر پیش دانشگاهی شهر تهران در سال تحصیلی ۷۶-۷۸ انجام دادند دریافتند که اکثر دانش آموزان دارای سازگاری عاطفی در سطح خوب ۵۶٪ و سازگاری اجتماعی در سطح متوسط ۳۹٪ بودند. پور شهریار، رسول زاده طباطبایی، خداپناهی، کاظم نژاد، خفیری (۱۳۸۷) پژوهشی بر روی ۴۵۶ نفر از دانش آموزان پایه سوم دبیرستانهای پسرانه منطقه ۳ تهران انجام دادند. بر اساس نتایج به دست آمده از میان هجده ویژگی روان شناختی یک ترکیب پنج عاملی شامل هویت جنسی، اشتراک، انعطاف پذیری، اجتماعی شدن و سلطه‌گری در مقایسه با سایر ترکیب‌ها بیشترین توان را در پیش بینی سطوح سازگاری نشان داد. عباسی، روشن چسلی (۱۳۸۹) به بررسی روابط ساده و چندگانه باورهای مذهبی و هوش هیجانی دانش آموزان دبیرستانی می‌پردازد. بر اساس نتایج، مؤلفه‌های باور مذهبی می‌توانند تغییرات و هوش هیجانی دانش آموزان را پیش بینی نمایند نتیجه آنکه آموزش مسائل دینی و اخلاقی، دانش آموزان را در شناخت و مدیریت هیجان‌های خود و داشتن زندگی بهتر یاری خواهد کرد. رستمی (۱۳۸۵) پژوهشی با عنوان "

^{۵۵}-Cross situational

^{۵۶}-Bar-on

^{۵۷}-Goleman

^{۵۸}-Motivating oneself

^{۵۹}-Extremera

^{۶۰}-Duran

^{۶۱}-Rey

^{۶۲}-Bastian and Burns

بررسی رابطه اعتقاد و عمل مذهبی با هوش هیجانی در دانش آموزان مقطع پیش دانشگاهی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۴-۸۳ انجام داده است. نتایج نشان داد که: اعتقاد و عمل مذهبی دانش آموزان با هوش هیجانی آنان رابطه مثبت معنادار دارد. هوش هیجانی دانش آموزان با دقت هوشی آنان رابطه مثبت معنادار دارد. از یافته های تحقیق نتیجه گرفته می شود که اعتقاد و عمل مذهبی با هوش هیجانی رابطه مستقیم دارد. بنابراین آموزش مسائل مذهبی و اخلاقی و هوش هیجانی برای دختران و پسران پیش دانشگاهی و متعلق به سطوح مختلف اقتصادی - فرهنگی از جهت داشتن زندگی سالم برای آنان ضروری به نظر می رسد. به نظر تاولس^{۳۳} مطالعه روان شناختی درباره دین، درصد «درک رفتار دینی از راه بکار بستن اصول روان شناختی ای است که از مطالعه رفتار غیر دینی بدست آمده اند» (آذربایجانی و موسوی اصل، ۱۳۸۵). ویلیام جیمز به عنوان یکی از پیشکسوتان در این حوزه، مذهب را به عنوان یک عنصر اساسی زندگی معرفی می کند (حسینی واجری، ۱۳۸۲). چارلز گلاک طی دو دهه ۵۰-۶۰ میلادی بحث ابعاد التزام دینی را در این کشور زنده کرد و با همکاری رادنی استارک در سال ۱۹۶۵، به شرح و بسط الگوی جدیدی از دینداری پرداخت. آنها برای دینداری چهار بعد اصلی «عمل»، «باور»، «تجربه»، «دانش یا معرفت» را تحت عنوان ابعاد عمومی الزام دینی مطرح کرده اند به دلیل این که عمده تأکید این نوشتار در بررسی ابعاد دینداری بر الگوی دینداری آنها استوار است، از این رو، تشریح هر یک از این ابعاد ضروری است. ۱. بعد باور: آن چیزی است که انتظار می رود پیروان یک دین بدان اعتقاد داشته باشند.

۲. بعد مناسکی (عمل): نظام اعتقادی در هر دینی وجود دارد، اما این اعتقادات به صورت مناسک نمود عینی می یابند. بعد عمل یا مناسک، اعمال دینی مشخصی نظیر عبادت های فردی، نماز، روزه، صدقه، زکات و غیره را دربرمی گیرد

۳. بعد تجربه: تجربه دینی با احساسات، تجربیات و درون فرد دیندار مرتبط است. احساسات و عواطف دینی وجه عالی تری از دینداری است که کاملاً قلبی و درونی بوده و برخلاف مناسک و مراسم آیینی نمود بیرونی ندارد. دیندارانی که این بعد را کسب می کنند، «مخلص» نامیده می شوند.

۴. بعد دانش: بعد معرفتی، عقلانی یا دانش با بعد عقیدتی بسیار نزدیک است. تفاوت این دو بعد، مربوط به آگاهی و شناخت در اعتقادات در بعد دانش است. معرفت دینی، آگاهی به متون دینی است که می تواند الگویی برای باور، عمل و تجربه دینی باشد. از نظر گلاک و استارک، بعد معرفتی در ارتباط با مطالبی است که مردم از طریق عالمان دینی درباره مذهب می آموزند (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۷ - ۴۴)

فرضیه های پژوهش

- ۱- بین التزام دینی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم رابطه وجود دارد.
- ۲- بین هوش هیجانی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم رابطه وجود دارد.
- ۳- بین التزام دینی در تعامل با هوش هیجانی با سازگاری عاطفی اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم رابطه وجود دارد.

روش

طرح مورد استفاده در این پژوهش توصیفی و از نوع پس رویدادی است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۱۰۸۸ نفر دانش آموزان دختر دوم دبیرستان های غیرانتفاعی منطقه یک آموزشی واقع در شمال شهر تهران بودند، که در سال

تحصیلی ۹۰-۹۱ مشغول تحصیل بودند. ابتدا به روش تصادفی خوشه ای منطقه یک در شمال شهر تهران انتخاب گردید و سپس به صورت تصادفی ساده ۱۶۶ نفر به عنوان حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران انتخاب گردید.

ابزار پژوهش

ابزار اندازه گیری در این پژوهش پرسشنامه سازگاری عاطفی-اجتماعی، پرسشنامه نگرش دینی و پرسشنامه هوش هیجانی شوت بود.

۱- پرسشنامه سازگاری عاطفی-اجتماعی برای دانش آموزان دختر آزمونی است که توسط سینگهاو سینگ^{۶۴} (۱۳۸۰) ساخته شده است و در سال ۱۳۷۷ توسط ابولفضل کرمی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی) ترجمه و در تهران روی نمونه ۳۷۰ نفری از دانش آموزان دبیرستان اجرا گردید و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۳ برای تایید پایایی آن بدست آمد. این پرسشنامه در صدد این است که دانش آموزان دبیرستانی (گروه سنی ۱۴ تا ۱۸) با سازگاری خوب را از دانش آموزانی با سازگاری ضعیف در سه حوزه سازگاری (عاطفی، اجتماعی و آموزشی) جدا سازد.

۲- پرسش نامه ی هوش هیجانی شوت

این پرسش نامه توسط شوت و همکاران در سال ۱۹۹۹ بر اساس مدل نظری هوش هیجانی سالوی و مایر (۱۹۹۰) و برای سنجش هوش هیجانی نوجوانان ساخته شده است. شوت و همکارانش با استفاده از تحلیل عامل و تحلیل مؤلفه های اصلی پاسخ ۳۱۶ آزمودنی به ۶۲ ماده ی، مقیاسی که بر مبنای این مدل ساخته بودند، چهار عامل به دست آوردند: عامل اول (پرسش نامه ی حاضر) شامل ۳۳ ماده و دارای ارزش ۱۰/۷۹ بود و عامل دوم تا چهارم به ترتیب ارزش ۹۰/۵۸، ۵۳/۳، را نشان دادند. ۳۳ ماده ای که در عامل اول قرار گرفتند، نشان دهنده ی مدل مفهومی سالوی و مایر (۱۹۹۰) از هوش هیجانی بودند. در مجموع این ۳۳ ماده در سه مقوله جای گرفتند: ارزیابی و ابراز هیجان شامل ۱۳ ماده، تنظیم هیجان شامل ۱۰ ماده و بهره برداری از هیجان شامل ۱۰ ماده، علاوه بر این، خرده مؤلفه های هر طبقه نیز مشخص گردید، مانند تنظیم هیجان در خود و دیگران. قدرت عامل اول و اصل صرفه جویی مفهومی مواد این عامل، منجر به انتخاب ۳۳ ماده برای تهیه مقیاس نهایی شد (سالوی و مایر، ۱۹۹۰). در ایران خسرو جاوید (۱۳۸۱) پژوهش خود را بر روی ۲۳۴ دانش آموز دختر و پسر مقطع راهنمایی شهر تهران و با اجرای فرم ۳۳ ماده ای این مقیاس به انجام رسانید. پایایی مقیاس هوش هیجانی کل بر مبنای آلفای درونی $a = 0/81$ بدست آمد.

۳- پرسشنامه سنجش نگرش های مذهبی (اسلام شیعی)

پرسشنامه سنجش نگرش های مذهبی مسلمانان توسط سراج زاده در سال ۱۳۷۷ و بر اساس مدل گلاک و ستارک در سال ۱۹۶۵، بامبانی اسلام بویژه اسلام شیعی تطبیق داده و متناسب شده است. این پرسشنامه شامل ۲۶ عبارت است که ۴ بعد (زیر مقیاس) دینداری را به شرح ذیل می سنجد:

(۱) بعد اعتقادی (۲) بعد تجربی یا عواطف دینی (۳) بعد پیامدی (۴) بعد مناسکی. سراج زاده روایی صوری این پرسشنامه را از طریق نظر خواهی از تعدادی دانشجویان دکترا که با اسلام، آشنایی کامل داشتند، به دست آورد. در ابتدا از پاسخگویان خواست تا التزام دینی خود را بر روی یک طیف خطی ده قسمتی مشخص کنند. رابطه بین نمره های دینداری آنان در مقیاس گلاک و ستارک و نمره ارزیابی خود آنان از دینداریشان از طریق ضریب همبستگی پیرسون ۰/۶۱ گزارش شد. این میزان به عنوان روایی بیرونی در نظر گرفته شد. در پژوهش شریفی (۱۳۸۱) نیز پایایی کل این آزمون به روش تنصیف و آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۷۵ و ۰/۷۸ و اعتبار آن ۰/۴۵ (از

^{۶۴} -sinha&singh (1998)

طریق سنجش همبستگی ارتباط بین نمرات این پرسشنامه و خود گزارش دهی افراد از میزان دینداری خود) برآورد شد. (شریفی، ۱۳۸۱).

یافته ها

یافته های مربوط به فرضیه های پژوهش عبارت هستند از:
فرضیه اول : بین التزام دینی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم رابطه وجود دارد.
برای آزمون این فرضیه از آزمون رگرسیون استفاده شد.

جدول ۱: معادله خط رگرسیون بین التزام دینی با سازگاری عاطفی- اجتماعی

سطح معناداری	t	بتای استاندارد	بتای غیر استاندارد	B	مدل رگرسیون
		بتا	خطای معیار		
۰/۳۳۳	۰/۹۷۲		۰/۲۶۶	۰/۲۵۹	عرض از مبدا (a)
۰/۰۰۰	۶/۲۰۲	۰/۴۳۶	۰/۰۰۳	۰/۰۲۱	التزام دینی

متغیر وابسته : سازگاری عاطفی - اجتماعی

جدول ۱ نتایج نهایی رگرسیون را نشان می دهد و با توجه به این جدول می توان معادله خط رگرسیون را ترسیم کرد: (التزام دینی) = $۰/۲۵۹ + ۰/۰۲۱$ سازگاری عاطفی - اجتماعی

نتایج جدول ۱ نشان می دهد التزام دینی دارای تأثیر معنادار و قابل پیش بینی بر سازگاری عاطفی - اجتماعی است. همچنین با توجه به میزان بتا می توان گفت به ازاء یک واحد افزایش در التزام دینی ، سازگاری عاطفی - اجتماعی دانش آموزان دختر $۰/۴۳۶$ افزایش می یابد و این میزان با توجه به t بدست آمده در سطح آلفای ۵ صدم معنادار است.

فرضیه دوم : بین هوش هیجانی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم رابطه وجود دارد.

جدول ۲: معادله خط رگرسیون بین سازگاری عاطفی اجتماعی-هوش هیجانی

سطح معناداری	t	بتای استاندارد	بتای غیر استاندارد	B	مدل رگرسیون
		بتا	خطای معیار		
۰/۷۲۷	۰/۳۵۰		۰/۴۹۹	۰/۱۷۵	عرض از مبدا (a)
۰/۰۰۱	۳/۴۳۸	۰/۲۵۹	۰/۰۰۴	۰/۰۱۴	هوش هیجانی

متغیر وابسته: سازگاری عاطفی - اجتماعی

جدول بتا، نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله خط رگرسیون را ترسیم کرد: (هوش هیجانی) $0/175 + 0/014 =$ سازگاری عاطفی - اجتماعی

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد هوش هیجانی دارای تأثیر معنادار و قابل پیش‌بینی بر سازگاری عاطفی - اجتماعی دارد. همچنین با توجه به میزان بتا می‌توان گفت به ازاء یک واحد افزایش در هوش هیجانی، سازگاری عاطفی - اجتماعی دانش آموزان دختر $0/259$ افزایش می‌یابد و این میزان با توجه به اُبدست آمده در سطح آلفای ۵ صدم معنادار است.

فرضیه سوم: بین التزام دینی در تعامل با هوش هیجانی و سازگاری عاطفی اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم رابطه وجود دارد.

برای آزمون این فرضیه این ابتدا از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد و رابطه بین متغیرها بررسی شد و سپس از آزمون تحلیل واریانس دو سویه به منظور بررسی سطوح هر یک از متغیرها با یکدیگر و سنجش تفاوت بین آنها استفاده شد.

جدول ۳: ماتریس همبستگی مربوط به رابطه بین التزام دینی، هوش هیجانی و سازگاری عاطفی اجتماعی

سازگاری عاطفی	هوش هیجانی	التزام دینی		
۰/۱۸۴	۰/۱۵۲	۱	التزام دینی	ضریب همبستگی پیرسون (r) سطح معناداری تعداد
۰/۰۱۹	۰/۰۵۱	۰		
۱۶۶	۱۶۶	۱۶۶		
۰/۲۱۱	۱	۰/۱۵۲	هوش هیجانی	ضریب همبستگی پیرسون (r) سطح معناداری تعداد
۰/۰۱۵	۰	۰/۰۵۱		
۱۶۶	۱۶۶	۰۶۶		
۱	۰/۲۱۱	۰/۱۸۴	سازگاری عاطفی	ضریب همبستگی پیرسون (r) سطح معناداری تعداد
۰	۰/۰۱۵	۰/۰۱۹		
۱۶۶	۱۶۶	۱۶۶		

نتایج جدول ماتریس همبستگی نشان می‌دهد بین التزام دینی، هوش هیجانی و سازگاری عاطفی اجتماعی دختران دانش آموز رابطه وجود دارد به طوری که میزان I حاصل از رابطه بین التزام دینی و سازگاری عاطفی - اجتماعی برابر با $0/184$ می‌باشد که این میزان رابطه از نظر آماری در سطح آلفای ۵ صدم معنادار است، همچنین I حاصل

از رابطه بین التزام دینی و هوش هیجانی برابر با ۰/۱۵۲ می باشد که این میزان نیز در سطح آلفای ۵ صدم معنادار است و I حاصل از سازگاری عاطفی - اجتماعی و هوش هیجانی برابر با ۰/۲۱۱ می باشد، که در سطح آلفای ۵ صدم میزان رابطه معنادار است. رابطه همبستگی سه متغیر دودو با هم ضعیف است اگر چه معنی دار گزارش شده است.

جدول ۴: مربوط به اثر فاکتور های بین گروهی

سطح معناداری	f	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموعه مجذورات	منبع تغییرات
					Intercept
۰/۰۰۰	۳۰۵۳/۲	۴۷۷۹۲۰/۰۷	۱	۹۸۱۱۱/۷	التزام دینی
۰/۰۲۳	۳/۴۷۴	۴۳۵,۳۳۷	۲	۹۱/۹۵	هوش هیجانی
۰/۲۵۲	۱/۳۹	۲۷۵۲/۰۵۳	۴	۱۹۹/۰۲	تعامل هوش هیجانی و التزام دینی
0/0۵	۵/۲۳	۸۱۹/۸۲۷	۱۵۷	۳۲۱۵/۵۹	خطا
		۱۵۶/۵۲۷	۱۶۶	۱۸۲۷۸۵	کل

R2 (ضریب تعیین) = ۰/۱۱۱

نتایج اثر فاکتور های بین گروهی نشان می دهد بین سطوح مختلف التزام دینی در میزان سازگاری عاطفی - اجتماعی دانش آموزان تفاوت معناداری مشاهده می شود و میزان تفاوت ها در سطح آلفای ۵ صدم معنادار است، اما بین سطوح مختلف هوش هیجانی در میزان سازگاری عاطفی - اجتماعی دانش آموزان تفاوت معناداری مشاهده نمی شود به طوری که میزان F در سطح آلفای ۵ صدم معنادار نیست، و فرض صفر رد نمی شود، همچنین نتایج حاصل از تعامل اثر فاکتورها (التزام دینی و هوش هیجانی) با سازگاری عاطفی و اجتماعی نشان داد F بدست آمده در سطح آلفای ۵ صدم معنادار است و فرض صفر رد می شود و در نتیجه می توان گفت هوش هیجانی و التزام دینی می تواند بر سازگاری عاطفی و اجتماعی دانش آموزان تاثیر گذارد، و با توجه به ضریب تعیین نمایش داده شده می توان گفت ۱۱/۱ درصد از تغییرات مربوط به سازگاری عاطفی و اجتماعی در دانش آموزان مربوط به میزان هوش هیجانی و التزام دینی آنهاست و نتایج را میتوان اینگونه نشان داد:

$$\text{التزام دینی} = F(۲ \text{ و } ۱۶۶) = ۳/۴۷; P < ۰/۰۵$$

$$\text{هوش هیجانی} = F(۲ \text{ و } ۱۶۶) = ۱/۳۹; NS$$

$$\text{تعامل هوش هیجانی و التزام دینی} = F(۴ \text{ و } ۱۶۶) = ۵/۲۳; P < ۰/۰۵$$

جدول ۵: آزمون شفه مربوط به تفاوت میانگین ها سازگاری عاطفی - اجتماعی و التزام دینی

سطح معناداری	خطای معیار	تفاوت میانگین ها	(J) التزام دینی	(I) التزام دینی
--------------	------------	------------------	-----------------	-----------------

۰/۴۶۹	۱	-۱/۲۳۳	التزام دینی متوسط	التزام دینی
۰/۰۴۸	۰/۹۸	*-۲/۴۳	التزام دینی بالا	ضعیف
۰/۴۶۹	۱	۱/۲۳	التزام دینی ضعیف	التزام دینی متوسط
۰/۳۳۰	۰/۸۱	-۱/۲۰	التزام دینی بالا	
۰/۰۴۸	۰/۹۸	*۲/۴۳	التزام دینی ضعیف	التزام دینی بالا
۰/۳۳	۰/۸۱	۱/۲۰	التزام دینی متوسط	

نتایج آزمون شفه نشان می دهد بین دانش آموزان دارای التزام دینی ضعیف با دانش آموزان دارای التزام دینی بالا در سازگاری عاطفی - اجتماعی تفاوت معناداری مشاهده می شود، اما بین دانش آموزان دارای التزام دینی متوسط با بالا و دانش آموزان دارای التزام دینی ضعیف با متوسط در سازگاری عاطفی - اجتماعی تفاوت معناداری مشاهده نمی شود.

جدول ۶: آزمون شفه مربوط به مقایسه میانگین سازگاری عاطفی - اجتماعی با توجه به التزام دینی

در سطح آلفای ۵ صدم		تعداد	التزام دینی
سطح ۲	سطح ۱		
	۳۱/۷۵	۳۲	التزام دینی ضعیف
۳۲/۹۸	۳۲/۹۸		التزام دینی متوسط
۳۴/۱۸		۶۱	التزام دینی بالا
۰/۴۳۶	۰/۴۱۹	۷۳	سطح معناداری

نتایج مربوط به مقایسه میانگین سازگاری عاطفی - اجتماعی دانش آموزان با توجه به سطوح مختلف التزام دینی را نشان می دهد همانطور که مشاهده می شود دانش آموزان دارای التزام دینی ضعیف دارای کمترین و دانش آموزان دارای التزام دینی قوی دارای بیشترین میزان سازگاری عاطفی - اجتماعی می باشند. در واقع نشان داده شد بین دانش آموزان دارای التزام دینی ضعیف با متوسط در سازگاری عاطفی - اجتماعی تفاوت معناداری مشاهده نمی شود همچنین دانش آموزان دارای التزام دینی متوسط با دانش آموزان دارای التزام دینی قوی دارای تفاوت معناداری نمی باشند.

جدول ۷: آزمون شفه مربوط به مقایسه میانگین سازگاری عاطفی - اجتماعی با توجه به و هوش هیجانی

در سطح آلفای ۵ صدم	تعداد	
۳۲/۳۲	۳۴	هوش هیجانی پایین
۳۳/۳۵		هوش هیجانی متوسط
۳۴/۲۳	۱۰۷	هوش هیجانی بالا معناداری
۰/۲۲۳	۲۱	

نتایج مربوط به مقایسه میانگین هوش هیجانی در سطوح متفاوت سازگاری عاطفی - اجتماعی نشان می دهد همانطور که مشاهده می شود دانش آموزان دارای هوش هیجانی بالا نسبت به متوسط و پایین دارای میانگین بیشتری در سازگاری عاطفی - اجتماعی می باشند اما میزان تفاوت ها در سطح آلفای ۵ صدم معنادار نمی باشد.

بحث

پژوهش حاضر با هدف شناخت و تعیین رابطه بین التزام دینی در تعامل با هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی -

عاطفی انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داد بین سه متغیر التزام دینی و هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی - عاطفی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. فرضیه وجود رابطه بین التزام دینی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم تایید می شود. جهت رابطه به صورت مثبت و مستقیم است، یعنی هر چه التزام دینی بالاتر باشد سازگاری عاطفی - اجتماعی بالاتر است. از جمله تحقیقات همسو با نتایج این پژوهش آهنگر انزابی (۱۳۹۰) قدرتی میر کوهی و خرمايي (۱۳۹۰) رجایی و همکاران (۱۳۸۹) آزاد نیا و همکاران (۱۳۹۰)، کزدي، مارتولز، بولاند، هوراس (۲۰۱۰) وینک، سیسی بالا، دیلون و تراسی (۲۰۰۷) همچنین نتیجه این پژوهش با یافته های وال، آرمیستید، آپستین (۲۰۰۴) فرانسین، رابینز، لوین و ویلر (۲۰۰۴) و کارل دور و فیشر (۲۰۰۲) می باشد تاکی (۲۰۰۳) و ماسلکو و کاپزانسکی (۲۰۰۸) گود و ویلابای (۲۰۰۶) همسو است. رابطه آدمی و دین و نسبتی که با آن پیدا می کند، در مقوله هویت دینی قابل تبیین و توضیح است. به گفته روان شناسان، هدف ایدئولوژی، ایجاد تصویری در ذهن شخص است که احساس فردی و جمعی هویت را در او تقویت کند. بدیهی است که از پیامدهای تکوین هویت دینی، احساس تعهد و مسئولیت در قبال ارزشها و باورهای دینی در فرد است. (شرفی، ۱۳۷۹: ۲۱) آرچیل^{۶۵} معتقد است که مذهب ارتباط تنگاتنگی با شخصیت دارد و می تواند رگه ها و ساختارهای شخصیت را دگرگون سازد. او متذکر می شود که مذهب با صفت انعطاف پذیری که از عوامل پنج گانه شخصیتی است رابطه دارد، همچنین ویژگی های شخصیتی مانند تلقین پذیری، جزم اندیشی، خودشکوفایی که همگی سازه های شخصیتی موثر در هویت یابی هستند با مذهب رابطه دارند. و همچنین نظریه تمایل شخصی برای معنا مطرح می کند که نوجوان در اوائل و اواسط نوجوانی اعتماد به نفس کمی دارد و دچار انزوای اجتماعی و نوعی افسردگی می شود، چرا که از ساختارهای معمول اجتماعی که سبب فعال شدن اوست فاصله می گیرد. به دلیل همین استعداد درونی است که مذهب می تواند روشها، حوزه ها و تعاریف تازه خود را عرضه کند و تمام گستره هستی را در نظامی معنادار منسجم نماید. نوجوانان می توانند در کنار این ساختار وسیع و هدفمند خود را با معنا احساس کنند و تعلق و امنیت پیدا نمایند و در کنار آن کار آملی، احساس آرامش، تعلق اجتماعی و نشاط عاطفی بیابد (هالامی^{۶۶} و همکاران، ۱۹۹۷). فرضیه وجود رابطه بین هوش هیجانی و سازگاری عاطفی-اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم تایید می شود. از جمله تحقیقات همسو با این فرضیه پژوهش صفوی و همکاران (۱۳۸۸) با عنوان بررسی همبستگی بین هوش هیجانی و سازگاری عاطفی و اجتماعی در دانش آموزان دختر پیش دانشگاهی شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۶ - ۱۳۸۷ می باشد، نتایج تحقیق نشان داد که دانش آموزانی که هوش هیجانی بالاتری دارند از سازگاری اجتماعی بالاتری نیز برخوردار هستند و با نتایج تحقیقات محمدیان و شرفی راد (۱۳۹۰) پور شهریار و همکاران (۱۳۸۷) محسنیان (۱۳۸۷) رستمی و همکاران (۱۳۸۶) شفيعی تبار (۱۳۸۵) اسماعیلی (۱۳۸۳) اکستر مری، داران و ری (۲۰۰۷) پستین و بارنز^{۶۷} (۲۰۰۵) سالوی و مایر (۱۹۹۰) می باشد. می توان نتیجه گرفت که تربیت و تقویت هوش هیجانی می تواند در تربیت مهارت های اجتماعی و سازگاری اجتماعی نوجوانان موثر واقع شود. طبق دیدگاه پردازش اطلاعات داشتن توانایی های هوش هیجانی از جمله تنظیم هیجان منجر به تعامل موثر با سایر افراد (برای مثال آرام کردن هیجاناندرمانده کننده در دیگران) میباشد. همچنین طبق الگوی مختلط که شامل طیف وسیعی از متغیرهای شخصیتی است و کاملاً شناختی است. یک سری از مهارت های را که مطرح می کند منجر به سازگاری اجتماعی و عاطفی می گردد نظیر مهارت های میان فردی که شامل روابط میان فردی، تعهد اجتماعی

^{۶۵} -Arjil

^{۶۶} -Halami

^{۶۷} -Postman and Barons

(عضو موثر و سازنده گروه اجتماعی خود بودن، نشان دادن خود به عنوان یک شریک خوب)، همدلی، سازگاری که شامل مساله گشایی (تشخیص و تعریف مسائل همچنین ابعاد راهکارهای موثر)؛ آزمون واقعیت (ارزیابی مطابقت میان آنچه که به طور ذهنی و آنچه به طور عینی تجربه می‌شود) و انعطاف پذیری (تنظیم هیجانات فکر و رفتار به هنگام تغییر موقعیت و شرایط می‌باشد)، کنترل استرس خود و دیگران و خوش بینی (نگاه به جنبه‌های روشن زندگی و حفظ نگرش مثبت، توانایی تحمل استرس) مقاومت در برابر وقایع نامطلوب و موقعیتهای استرس زا و کنترل تکانه (ایستادگی در برابر تکانه یا انکار تکانه) را شامل می‌شود (خداوندی راهدانه، ۱۳۸۳: ۳۳-۳۴) فرضیه وجود رابطه بین التزام دینی در تعامل با هوش هیجانی با سازگاری عاطفی اجتماعی دختران دانش آموز سال دوم تایید می‌شود. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که جهت گیری مذهبی درونی با همه مولفه های هوش هیجانی (ادراک هیجان‌ها، تمایز بین هیجان‌ها و ترمیم خلق) همبستگی معنادار دارد و مولفه های رفتار مذهبی با کل هوش هیجانی و خرده مقیاس وضوح احساسات و ترمیم خلق، همبستگی مثبت معنی دار داشت و از دیگر تحقیقات همسو با این فرضیه نیز می‌توان با پژوهش خراسانی (۱۳۸۶) با عنوان بررسی رابطه هوش هیجانی و جهت گیری مذهبی با سلامت روان در دانشجویان دانشگاه علوم پایه دامغان انجام داده اشاره کرد، البته این پژوهش بر روی دانشجویان صورت گرفته است نتایج نشان داد که بین مولفه های پژوهش هیجانی با سلامت روان همبستگی مثبت وجود دارد و همچنین مذهب گرایی تعیین کننده سلامت روان دانشجویان می باشد. اما علی رغم تعامل بالای دو عامل التزام دینی و هوش هیجانی، سازه التزام دینی سازه ای خودکفا و متمایز از هوش هیجانی است. در بیان شواهد دیگر پژوهشی در مورد تعامل هوش هیجانی و التزام دینی بر سازگاری عاطفی و اجتماعی بین دانش آموزان، پژوهش رستمی (۱۳۸۵) که بر روی دانش آموزان مقطع پیش دانشگاهی با عنوان رابطه اعتقاد و عمل مذهبی با هوش هیجانی انجام گرفته است، نیز نشان داد که بین اعتقاد و عمل مذهبی دانش آموزان با هوش هیجانی رابطه مثبت معنادار وجود دارد. بنابراین آموزش مسائل مذهبی و اخلاقی و هوش هیجانی برای دختران و پسران از جهت داشتن زندگی سالم ضروری است. از آنجایی که بنابر نتایج این پژوهش التزام دینی بر سازگاری اجتماعی و هوش هیجانی موثر محسوب می‌شود و این گونه افراد به دلیل دارا بودن ویژگی سازگاری بالا و هوش هیجانی و پیشرفت محوری دارای بهداشت روانی بهتری و موفقتر هستند از این رو به والدین توصیه می‌شود به فرزندان خود کمک کنند تا به پرورش ویژگی‌ها و تواناییهای مذهبی در فرزندان خود بپردازند. با توجه به اینکه مذهب تاثیر بسزایی در نگرش افراد بر جنبه های مختلف زندگی میگذارد، بنابراین بررسی مقایسه ای بین افراد مذهبی و غیر مذهبی از نظر هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی و همچنین بررسی تاثیر بافتها و محیطهای مختلف فرهنگی - اجتماعی - اقتصادی بر التزام دینی و هوش هیجانی در رابطه با سازگاری اجتماعی پیشنهاد می‌گردد.

منابع

- آذربایجانی، مسعود، موسوی اصل، سید مهدی (۱۳۸۵). درآمدی بر روان شناسی دین، تهران: انتشارات سمت.
- آزادنی، ابوالفضل، سلطانی گرد. فرامرزی، سمیه. پورطاهری، حسین (۱۳۹۰). بررسی رابطه عمل به باورهای دینی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در نوجوانان پسر. مجله افق دانش
- آهنگر انزابی، احد (۱۳۹۰). بررسی تاثیر جهت گیری مذهبی بر سلامت روانی و سبکهای هویت نوجوانان شهرستان شبستر، اولین کنگره بین المللی روانشناسی، دین و فرهنگ اردیبهشت ماه
- احمدی، یعقوب (۱۳۸۸). وضعیت دینداری و نگرش به آینده دین در میان نسل ها مطالعه موردی شهر سندج سال اول، شماره اول، زمستان، ص ۱۷ - ۴۴
- باباپور قره جه (۱۳۸۱). بررسی رابطه جهت گیری مذهبی (درونی، برونی) با روحیه شغلی مدیران متوسطه استان گلستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- بخشنده بالی، عباس، (۱۳۸۵). مراحل شکل گیری هویت دینی کودکان، قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.
- برک، لورا (۱۳۸۹). روانشناسی رشد (از نوجوانی تا پایان زندگی)، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: انتشارات ارسباران
- برهمند، اوشا. احمدپور، حکیمه (۱۳۸۷). بررسی رابطه بین گرایش مذهبی با هوش هیجانی در جوانان، طرح تحقیقاتی، دانشگاه محقق اردبیلی.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۷۷). روانشناسی جوانان و نوجوانان، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- پور شهریار، حسین. رسول زاده، کاظم. محمدکریم، خداپناهی. کاظم نژاد، انوشیروان. خفزی، ثریا (۱۳۸۷). بررسی رابطه سطوح سازگاری و رگه های شخصیتی نوجوانان، مجله علوم رفتاری، دوره ۲، شماره ۲، تابستان، ص ۹۷-۱۰۶
- خراسانی، امیر حمزه (۱۳۸۶). بررسی رابطه هوش هیجانی و جهت گیری مذهبی با سلامت روان در دانشجویان دانشگاه علوم پایه دامغان، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روان شناسی عمومی، دانشگاه پیام نور.
- جعفر خانی، بیتا (۱۳۸۸). رابطه محبوبیت اجتماعی، هوش هیجانی و مهارتهای ارتباطی در دختران نوجوانان، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روان شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات
- حسینی نسب، سید داود (۱۳۷۶). انواع علائق در دوره نوجوانی، نشریه دانشگاه ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، دوره جدید، شماره اول، بهار.
- حسینی واجری، کنایون، بهرامی احسان، هادی (۱۳۸۴). نقش مقابله مذهبی و خوشبختی معنوی در تبیین سلامت روان، مجله روان شناسی، سال نهم، شماره ۳
- حق پناه، جعفر (۱۳۸۱). کانونهای بحران هویت در ایران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- خداپناهی. م. ک. خاکسار بلداجی (۱۳۸۴). رابطه جهت گیری مذهبی و سازگاری روان شناختی در دانشجویان روان شناسی ۹ (۳) ۳۱۰-۳۲۰
- خداوندی راهدانه، شهین (۱۳۸۳). بررسی تاثیر هوش هیجانی بر میزان رضایت از زندگی زناشویی و رابطه

- آن با نظام ارزشی همسران، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روان شناسی تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی.
- رجایی، علیرضا. محمد حسین بیاضی. حمید حبیبی پور (۱۳۹۰). باورهای اساسی دینی و بحران هویت و سلامت عمومی نوجوانان دپارتمان روان شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تربت جام
- رستمی، نادیا (۱۳۸۵). بررسی رابطه اعتقاد و عمل مذهبی با هوش هیجانی در دانش آموزان مقطع پیش دانشگاهی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۳-۸۴، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی.
- سینها، ای. کی. پی.؛ سینک، آر. پی. (۱۳۸۰). راهنمای پرسشنامه سازگاری دانش آموزان دبیرستانی. ترجمه ابوالفضل کرمی. تهران: مؤسسه روان تجهیز سینا.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۷۹). جوان و بحران هویت، تهران: انتشارات مدرسه
- شریفی، طیبه (۱۳۸۱). بررسی رابطه نگرش دینی با سلامت عمومی، افسردگی، اضطراب، پرخاشگری و شکیبایی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روان شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- صفوی، محبوبه، موسوی لطفی، سیده مریم موسوی، لطفی رضا (۱۳۸۸). هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی در دانش آموزان دختر پیش دانشگاهی شهر تهران در سال تحصیلی ۷۶-۷۸، مجله پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۴، شماره ۵، صص ۲۵۵-۲۶۱
- عباداتی، لیلا (۱۳۸۷). بررسی رابطه بین طرحواره های جنسیتی و سازگاری اجتماعی نوجوانان شهر جویم (استان فارس)، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته مطالعات زنان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن .
- عباسی، روح اله. روشن چسلی، رسول (۱۳۸۹). بررسی رابطه باورهای مذهبی و هوش هیجانی در دانش آموزان دبیرستانی، ماهنامه دانشور رفتار دانشگاه شاهد، سال هفدهم، شماره ۴۳، صص ۳۱-۴۳
- قدرتی میر کوهی و خرمایی (۱۳۹۰). بررسی رابطه دینداری با سلامت روان در نوجوانان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نائین.
- ماسن، پاول هنری، کیگان، جروم، هوستون، آلتا کارول، کانجر، جان جین وی (۱۳۷۰). رشد و شخصیت کودک، ترجمه مهشید یاسایی، تهران: نشر مرکز.
- محمدیان، احمد. شرفی راد، حیدر (۱۳۹۰) رابطه بین هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی در نوجوانان، مجله جامعه شناسی کاربردی، دوره ۲۲، شماره ۴، زمستان، صص ۳۵-۵۰
- نظری، الهام (۱۳۹۰). اثر بخش روش های مقابله با استرس بر سلامت روانی، مؤلفه های سلامت روانی و اضطراب، استرس، افسردگی، و سازگاری اجتماعی مادران دارای فرزند تالاسمی ماژور، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روان شناسی بالینی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- هاشمیان، کیانوش (۱۳۷۲). مفاهیم بنیادی در روانشناسی، تهران: نشر مرکز.
- هالامامی. تروری، یونگ، برگر (۱۳۷۵). خلاصه روان پزشکی، ج ۲، ترجمه نصرت اله پور افکاری، تهران: انتشارات شهر آب.
- یمینی سرخابی دوزی، محمد (۱۳۷۱). تحلیلی بر ناسازگاری دانش آموزان دوره ابتدایی، مقاله فصلنامه تعلیم و تربیت (شماره ۱۳۲).

- Amey, C. H., Albrecht, S. L., & Miller, M. K. (1996). Racial differences in adolescent drug use: The impact of religion. *Substance Use and Misuse*, 31, 1311-

1332.

- **Ball, J., Armistead, B., & Austin, B. (2004).** The relationship between religiosity and djustment among African-American, female, urban adolescents. *Journal of Adolescence*, 26, 431-44

- **Baron R. (1997)** The BarOnmodel of emotional- social intelligence (ESI). *Psicothema* ;18:1325.

- **Baroun, K.A. (2006).** Relations among religiosity, health, happiness, and anxiety for Kawaiti adolescents. *Psychol Rep*, 99(3), 717-722.

- **Bastian VA, Burns NR, Nettelbeck T. (2005).** Emotional intelligence predicts life skills but not as well as personality and cognitive abilities. *Pers Individ Dif* ;39:113545.

- **Engelberg E, Sjoberg L(2004).** Emotional intelligence, affect intensity, and social adjustment. *Pers Individ Dif*;37(3):53342

- **Extremera N, Duran A, Rey L. (2007).** Perceived emotional intelligence and dispositional optimism- pessimism analyzing their role in predicting psychological adjustment. *Pers Individ Dif* ;42:106979.

- **Francis, L., Robbins, M., Lewis, C., Quigley, C., & Wheeler, C. (2004).** Religiosity and general health among undergraduate students: a response to

- **Goleman, D. (1995).** Emotional intelligence. New York: Bantan -books

- **Good, M., & Willoughby, T. (2006).** The Role of Spirituality versus Religiosity in Adolescent Psychosocial Adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 41-55

- **Hackney, C.H. Sanders, G.S. (2003).** Religiosity and mental health *Journal*

- for the Sdentific study of Religion, 42.PP:43-55.

- **Kézdý, A., Martos, T., Boland, V., & Horváth-Szabó, K. (2010).** Religious doubts and mental health in adolescence and young adulthood: The association with religious attitudes. *Journal of Adolescence*, xxx, 1-9.

- **Koenig, H.G. (2007).** Spirituality and depression. *Southern medical Journal*,

- 7, 737-739.

- **Maselko, J., & Kubzansky, L. D. (2006).** Gender differences in religious practices, spiritual experiences and health: Results from the US General Social Survey. *Social Science & Medicine*, 62, 2848-2860.

- **Mayer, J. D., Caruso, D. R. & Salovey, P. (1997).** Emotional intelligence meets trational standards for on intelligence. *Intelligence*, 27 (4), 267-294

- **Nonnemaker, J McNeely, C, & Blum, R. (2006).** Public and private domains of religiosity and adolescent health risk behaviors: evidence from the National Longitudinal Study of dolescent Health. *Social Science & Medicine*, 2049-2054.

- **Nooney, J., & Woodrum, E. (2002)** .Spiritual and religious factors in substance use. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41, 359, 368

- **Salovey, P. & mayer. D. (1990).** Emotional intelligence. *Imagination. Cognition and personality*. 9 (3), 185-211.

- **Sternberg, R. J. & Kaufman, J. C. (1972).** Human abilities. *Annual Review of psychiatric illness*. Cambridge: Cambridge university press.

- **Takyi, K. B. (2003).** Religion and women's health in Ghana: Insights into HIV/AIDs preventive and protective behavior. *Social Science & Medicine*, 56, 1221-1234.

- **Tix, A.P. Frazier, P.A. (2005).** Mediation and moderation of the relation ship

- between intrinsic religiousness and mental health. *Personality Social Psychology Bulletin*, 31(3), 295-310.
- **Wink, P., Ciciolla, L, Dillon, M., & Tracy, A. (2007).** Religiousness, spiritual seeking, and personality: Finding from a longitudinal study *Journal of Personality*, 75, 20-51
- **Wulff, D.M. (1997).** *Psychology of Religion: Classic and Contemporary Views.* New York: John Wiley